

УДК 37.014.3(477.87)“19”

УНІФІКАЦІЯ ШКІЛ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Лебеза Іветта Аттілівна,
м.Ужгород

У статті розглядається проблема розвитку змісту гуманітарної освіти у зв'язку з реформуванням шкільництва на Закарпатті. На початку ХХ століття на Підкарпатській Русі виникла потреба в уніфікації горожанських шкіл з чеськими. Багато чинників не дозволяло провести відповідним чином уніфікацію горожанських шкіл: сама організація цих шкіл, невідповідність підручників та навчальних програм, погане становище шкільних приміщень.

Ключові слова: уніфікація, реформування, зміст освіти, методи навчання, проблеми педагогічної науки, навчальний процес.

Постановка проблеми. Зміст гуманітарної освіти Закарпаття (Підкарпатської Русі) початку ХХ століття у значній мірі залежав від освітніх реформ, що проводились урядом Чехії. До прикладу потрібно навести проблему уніфікації горожанських шкіл, яка мала за мету об'єднати горожанські школи історичних земель Чехословацької Республіки та Підкарпатської Русі. Це, в свою чергу мало відобразитись на кількості годин, відведених для вивчення тих чи інших дисциплін, на навчальних підручниках, посібниках, та й взагалі, на змісті освіти, її меті і завданнях.

На особливу увагу в рамках досліджуваної проблеми заслуговує праця Ю.В.Телячого “Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний аспект”, в якій автор висвітлює історичні, організаційні основи реформи шкіл і проаналізував зміст нової освітньої політики урядів держав [8].

Частково проблему реформування шкільної освіти на Підкарпатській Русі у ХХ столітті розкриває у своєму дослідженні Лариса Дмитрівна Березівська [4].

Досліджуючи проблему розвитку і становлення змісту гуманітарної освіти на Закарпатті, ми намагаємось відстежити провідні чинники, які впливали на нього (йдеться про зміст освіти) і визначали подальший розвиток регіональної освітньої політики. Питання уніфікації горожанських шкіл на Підкарпатській Русі початку ХХ століття тісно пов'язане із досліджуваною нами проблемою, і окрім того, воно не було охоплено окремим дослідженням. Цим і обумовлюється потреба в здійсненні даної теоретичної розвідки.

Отже, метою нашого дослідження є розкриття сутності уніфікації горожанських шкіл на Підкарпатській Русі на початку ХХ століття і з'ясування його впливу на зміни в змісті гуманітарної освіти.

У 1927 році на Підкарпатській Русі були чотири класові школи, хоча на всіх інших частинах республіки лише три класові. До чотири класових шкіл ходили діти з третього шкільного року народної школи, до трикласових – з 5 шкільного року.

На нашу думку, організація чотири класової горожанської школи була кращою, ніж три класова. І якби чотири класова організація шкіл була перенесеною до інших частин республіки, то це дозволило б досягти кращих успіхів на освітній ниві. Складною була ситуація в плані неоднорідності організації горожанських шкіл: школа, яка в Чехії була одно класною, – у нас – двох класною.

Отже на Підкарпатській Русі горожанські школи потрібно було об'єднати, уніфікувати з чеськими. Необхідно було зважати на те, коли провести уніфікацію і якими способами це здійснити. Окрім того, слід було здійснити реформи таким чином, щоб уніфікація відповідала потребам Підкарпатської Русі і, ніяким чином не стала б кроком назад у розвитку шкільництва.

Насамперед, для того, щоб тодішні горожанські школи стали такими, як чеські, потрібно було виключити 1 класи, і змінити числа наступних класів на 1, 2 і 3. Це в свою чергу передбачало зміни у організації навчання. Для нового першого класу

мали приймати учнів з 5 навчального року народної школи.

Для найкращої організації процесу уніфікації горожанських шкіл, а також з метою підготовки громадської думки до реформування у галузі шкільництва, було вирішено провести широке опитування. Для цього було розроблено кілька анкет, що мали різне цільове призначення. Результати опитування за першою анкету (“порадного відділу”) давали одностайно позитивну відповідь у плані уніфікації: уніфікація повинна бути проведена за “будь-яку ціну”. За результатами другої анкети (директорів горожанських шкіл) також схвалювалась позиція за об'єднання, але виокремлювалась вимога щодо наявності вступного іспиту при прийнятті до горожанських шкіл, або щоб перед вступом до 1 класу дитина була один рік у підготовчому класі, який мав би засновуватися при кожній горожанці. На основі цього проекту горожанські школи формально були б трикласові, але в дійсності мали б чотири класи.

Результати опитування за третьою анкету (інспекторів народних шкіл) виявились протилежними до попередніх. Тут відстоювалась позиція, згідно якої уніфікація тодішніх горожанських шкіл зі школами історичних земель не має і не може бути проведеною, достатньо домогтися визнання четвертого класу за рівноправний з четвертим – доповнюючим – класом чеських горожанських шкіл.

Щоб дізнатись думку вчителів стосовно цього питання, шкільним відділом були опитані поодинокі вчительські корпорації. Вони висловлювали свої думки стосовно способу зміни навчальних основ і кількості годин, навчальних підручників і своє відношення до середніх шкіл. Майже всі школи згодні були провести уніфікацію, але щоб вона була поступовою і належно організованою. Адже, з народних шкіл приходили учні із слабкою підготовкою і п'ятий навчальний рік ніяк не міг замінити перший клас горожанської школи. В новому першому класі учні проявляли би слабкі успіхи й якість освіти, зрозуміло, була б низькою.

Про справжню уніфікацію можна було говорити лише тоді, коли б підкарпатські народні школи стояли на однаковому рівні з народними школами Чехії. При тодішньому становищі народних шкіл реально було досягти лише зовнішнього з'єднання [7, с.2] при ще більших відмінностях відносно внутрішньої роботи.

Тому пропонувалось відкласти уніфікацію до кращих умов функціонування народних шкіл, щоб залишити при горожанських школах замість першого класу – підготовчий клас. Там навчав би вчитель за зразком народної школи. Були пропозиції, щоб в цих школах навчали фахівці за зразком горожанської школи.

Стосовно організації навчання пропонувалось здійснювати її на манер чеських горожанських шкіл. Мукачєво, Берегово і Севлюш вирішили підготувати самостійні проекти організації життєдіяльності шкіл. Найкращий варіант запропонувала горожанська школа в Білках, яка подала вже готовий проект програм. На основі практичного досвіду запропонувала свій варіант і рахівська школа.

Що стосується числа годин гуманітарних предметів, то були невеликі відхилення від розпорядження міністерства від 4 червня 1926 року ч. 42.923-I, (V. M. Š. 1926, стор. 220): виховні ручні роботи в III класі 2 години, гімнастика по 1 годині в кожному класі, жіноча ручна робота і домашня наука в III і IV класах – 4 години [7, с.2].

Більшість шкіл хотіло, щоб при школі державним фінансуванням були організовані однорічні навчальні курси (новий IV клас), навіть із 15 учнями. Підручники пропонували зменшити в об'ємі матеріал і роботи переклад із книг чеських шкіл.

Учні, які переходили з однієї середньої школи до іншої мали б здавати лише диференційований іспит з предметів, які

в школі, де вони до цього часу були, не викладались. Потрібно було зробити спільні навчальні програми та підручники із врахуванням того, що середня школа мала перейняти методику навчання і практичний характер горожанської школи.

Окрім наведених пропозицій, які були висловлені вчительськими корпораціями горожанських шкіл, варто сказати і про дальші перепони. Однією з таких була "несумісність" навчальних основ тогочасної народної школи з основами уніфікованої горожанської школи. Дотепер учні з 4 класу народної школи переходили до горожанської. Вищий ступінь народної школи, відповідав горожанській і мав подібний розподіл навчального матеріалу за роками навчання. Якщо учні переходили б з 5 класу народної школи, то програма навчання перехрещувалася б з програмою горожанської, в якій матеріал повторювався б обширніше. Для цього слід було переглянути (переробити) програми навчання народної школи за попередні отири роки.

В інших краях горожанська школа нав'язувала народній восьмирічне навчання, і якщо проводити уніфікацію горожанської, то треба було теж саме зробити з народною. Однак за початкуванню восьмирічного навчання на Підкарпатській Русі перешкоджає повна нестача шкіл, класних приміщень і педагогічних кадрів.

Тогочасна чотири класова горожанська школа стояла з нижньою середньою на рівні. З усуненням першого класу не можливо було б об'єднати навчальні основи, і перехід учнів з однієї школи до іншої був би значно ускладненим. В Чехії, зазвичай, приймалися як до горожанської, так і до середньої школи учні з п'ятого року навчання народної.

Проте на Підкарпатській Русі приймалися до середньої школи звичайно учні з 4 року навчання народної, а до уніфікованої горожанської школи – аж із 5 року навчання. Із введенням однорічних курсів горожанська школа перевищувала б тодішню нижчу середню.

Нарешті, потрібно було подумати і про те, чи не зробити горожанські школи на Підкарпатській Русі обов'язковими, як і в інших країнах. Тобто, щоб всі діти з того міста, де є школа, чи з 4-5 кілометрового округу, які закінчили 5 років народної школи, повинні були ходити до горожанської. Однак, цим самим в тих містах відпав би шостий рік навчання в народній школі, а так само і доповняюче (повторне) навчання. І, звичайно, потрібно було брати до уваги багато технічних недоліків, нехватку приміщень майже всіх горожанських шкіл. Для дискусії та обговорення всіх цих справ шкільний відділ мав скликати збори.

Стосовно уніфікації тогочасних шкіл висловив свої думки інспектор горожанських шкіл Северин Бочек (1927. апрель, Ч.4, Роч. 4. С.73-75).

Горожанські школи засновані законом XXXVIII від 1868 року, яким впорядковувалося шкільництво всієї Мадярщини. Мали місце вони між народною і середньою школою і значення їхнє було таким: "Народна школа дає мінімальне освітлення, а середня максимальне. Межі народом єсть більше одиниць, котрі з мінімумом недовольні, а максимум не можуть досягнути, навіть того им и не потрібно. Для того межі дві крайні сторони вложили один посередній спосіб освітлення т. є. гор. (горожанську- автор) школу" [1, с.73].

Параграф наведеного закону наголошує на тому, щоб навчальні основи горожанських шкіл були паралельними з основами нижчих середніх шкіл, через що буде полегшено перехід здібним учням горожанських шкіл до середніх. Це тривало до 1899 року, коли середні школи отримали нову програму, а горожанські – ні.

Чеські горожанські школи засновані роком пізніше у 1869 австрійським законом числа 62. Вони були більш схожі на вищі народні школи, які були засновані тим самим законом, що і горожанські в тодішній Мадярщині і мали три класи (так як і горожанські засновані австрійським законом).

Вищі народні школи зникли, бо стали непотрібними, а горожанські стали більш схожі на народні та середні, на що вказує § 76 від 1899 року, бо все-таки вони зберегли чотири класи і свою самостійність щодо навчальних основ [1, с.74].

Після перевороту міністерство шкільництва Чехословаць-

кої республіки залишило горожанські школи в попередній організації формі, тобто три класові, а на Підкарпатській Русі шкільний відділ залишив чотири класові горожанські школи. І тоді стали думати над їх зміною з чотирьох на три класові.

Історія три класової горожанської школи показує, що вчителі цих шкіл від початку відстоювали чотири класову горожанську, бо в три класовій бачили занепад горожанської, приблизно на рівень вищої народної школи (felsőnépiskola). Вони не були проти поєднання шкіл з іншими частинами республіки, бо були однією державою, і наполягали на однаковій формі шкіл. Але цього слід було досягнути без шкоди своїй країні.

С. Бочек вважав так: "Лишити школи, о котрых теперь говориться чотыриклассовыми, дати им самостоятелнѣ учебнѣ основы, и то такѣ, обы улекшили переступ до середной школы" [1, с.74].

Причина такої позиції впливала з наступного: "У нас середних шкѣл є мало. Если зрѣвняем нашу краину з найменшою частею републики з Силезією, яка в числѣ жителѣв майже однака з Пѣдк. Русею, а середних шкѣл має 12, а наша краина має 4. Сю недостачу середних шкѣл мають доповняти раз до разу горожанскѣ школы и то дотѣ, доки еволюція нашого шкѣльництва не осягне подѣбної степени, як иншѣ части републики. Инак на унификации потерпѣт народ и наука. Бо неповинна IV класа (курс) у нас має слабу почву. Инаке матеріальне и просвѣтне положеня мають горожане других частей републики и длятого там IV рочник розвиваєся, але у нас, думаю так дѣло не пѣйде. Наш народ не єсть на тѣй степени культуры, щоб зрозумѣти значѣне IV рочника а дале и не єсть в тѣм матеріальном положеню, чтобы 14 рочну дѣтину самовольно засылав до школы. Теперѣшню горожанскую школу ще выводити, бо каже и так треба ходити до повторительной, а там хоть больше научитѣся. Скѣнчивши IV класу, то дагде подѣся, ци переступитѣ у высшѣ школы, або пѣйде за учня" [6, с.74].

З трикласовими горожанськими школами легко могло статися так, що учні розійдуться після третього класу, подібно як із четвертого, і тоді освіти не будуть мати.

С. Бочек говорив, щоб не уніфікувати поодинокі школи. Це потрібно робити з усіма, або з жодною. Свідцтво четвертого класу мав мати однаку вартість із свідцтвом IV класу в історичних землях [6, с. 74].

Якщо проводити уніфікацію, то починати треба від народної школи, бо вона була основою всього шкільництва. Над ними треба було трохи попрацювати і як досягнути освітнього рівня шкіл в історичних землях, то можна буде думати на уніфікацію.

Директор горожанської школи Богумір Гулька (В. Березне) висловив такі думки стосовно уніфікації: "Проведення уніфікації є потрібне. Зовсім не понятне, чтобы в одной державѣ школы тоѣ самоѣ назвы выдавали рѣжнѣ свѣдоцтва рѣжнѣ правоважности. Однако, если хочемо унификовати, – недостаточно унификовати лише форму. Потрѣбно унификовати и матеріал, его способнѣсть, душевны уровень и можнѣсть працѣ, – если вже не можно унификовати учительство" [6, с.75].

Він вважав, що хто вчив у чеських горожанських школах, той знає, що рівень 3 класу горожанської школи є на багато вищим, ніж рівень тодішнього 4 класу. А спричиняє це по-різному підібраний матеріал, а часто і погані шкільні обставини у верховинських селах, віддалених від світу. Вірив, що ці диференціації будуть виправлені.

На його думку, заведення підготовчого класу для горожанської школи уможливить перехід учнів у рамках республіки, користування однаковими підручниками в усіх школах того самого рівня та організації [6, с.75].

Навчальні основи 4 класу горожанської школи були на рівні з основами 3 класу історичних земель Чехословащини. Свідцтва 4 класу тодішніх гімназій мали рівні права з 4 класом чеських гімназій, але ці обидва класи мали однакові основи, хоча тутешні учні були на рік молодшими від чеських. Щоб народна освіта на Підкарпатській Русі не стояла нижче, як в історичних землях, не можна було вимагати, щоб 4 клас горожанської школи був на рівні з 4 класом чеської.

Окрім цього Северин Бочек стверджував, що наша горо-

жанська школа стояла знаходилася між народною школою і середньою. Була проблема зробити з неї нижчу середню школу (для інтелігентних верств населення), або дійсну школу для народу, практичну і популярну (схожу на чеську), де можливо в майбутньому весь народ буде навчатись. Найкраще було б обидва напрямки поєднати і вищу середню школу будувати над практичною горожанською школою, організованою для всіх громадян.

Кожна шкільна реформа, на думку С.Бочека, "має руководитися з ціллю піднесення шкільництва на вищий рівень і надання тому практичної основи. Увага має бути зосереджена на те, щоб реформа не "відкинула" шкільництво назад, а щоб підняла її на крок вперед" [7, с.35]. Уніфікація ж не була для тогочасного шкільництва кроком вперед, а відштовхувала її назад (так як чотири класова горожанська школа мала втратити один клас і стати три класовою).

Та, не зважаючи на цей недолік, наші школи не могли бути уніфікованими, бо цього не дозволяла суть організації цих шкіл. У Чехії горожанська школа була обов'язковою і являла собою 6, 7 і 8 шкільний рік народної школи. А в Мадярщині – на основі яких були організовані і тодішні школи – були горожанські школи нижчими середніми школами, відвідування яких було не обов'язковим.

На Підкарпатській Русі, після організації народних шкіл, дитина повинна ходити до школи до 15 років. Від 6 до 12 років це шість класів народної школи, а від 12-15 років – три роки доповнюючої, повторної школи. Дитина, яка закінчила четвертий клас народної школи, могла перейти до горожанської. У Чехії кожна дитина повинна ходити до школи 8 років: п'ять у народній, а три у горожанській. Лише після того вона є звільнена від ходіння до школи.

Неможливо було провести уніфікацію і через те, що наші горожанські школи були організовані як нижчі середньої школи, а чеські – як вищі народної. Тому, щоб провести уніфікацію, треба було провести реорганізацію горожанських шкіл із середніх на народні. А це могло настати лише після уніфікації народних шкіл.

Наше шкільництво мало свою автономію, і питання про проведення будь яких реформ міг вирішувати автономний

сойм, а не пражський уряд.

Та законом Міністерства шкільництва і народної освіти від 1937 року ч. 233/35 про районні горожанські школи, було встановлено обов'язкове відвідування горожанських шкіл, щоб всі діти могли в ній довчитися. Учительські кола з радістю вітали цей закон.

У §23 даного закону мова йшла про те, хто міг бути звільненим від відвідування горожанської школи. Для не здібних дітей при народній школі 4 клас ставав заключним. Здібні учні 6, 7 і 8 класів були повинні ходити до горожанської школи, а не до народної. Учителі повинні були добре пізнати учня, пересвідчитись про його здібності спеціальними тестами, а також брати до уваги загальні здібності та інтелігенцію дитини.

Багато залежало від учителів народних шкіл. Вони повинні були доказати, що довірену їм функцію будуть виконувати совісно, і що до горожанської школи дістанеться дійсно здібний учень, при тому ніхто не буде ображеним чи скривдженим у народній школі. Вчитель мав проявляти однакову любов до всіх і кожного.

Ті учні, які не могли переступити до горожанської школи мали і надалі відвідувати народну. Вони повинні були отримати таку ж освіту, яку приписували дефінітивні навчальні основи.

Висновки. Отже, процес уніфікації горожанських шкіл на Підкарпатській Русі мав важливе значення, адже саме в ньому окреслювалися основні нововведення у галузі шкільництва:

- горожанська школа мала виховувати учнів, здібних до духовної праці, даючи їм загальну освіту, що ґрунтувалась на науковому пізнанні й мисленні; школа мала дбати про їх тілесний розвиток, мала розвивати здібності школярів, узгоджуючи їх із потребами життя і тогочасного суспільства;

- ціллю уніфікації горожанських шкіл було об'єднати горожанські школи історичних земель Чехословацької Республіки та Підкарпатської Русі, зміни навчальних основ і кількості годин, навчальних підручників, посібників і визначити нові зміст, мету освіти;

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із з'ясуванням впливу шкільних реформ на зміни у змісті гуманітарної освіти, які відбувались у окреслений період.

Література та джерела

1. Агій Ф. Дасколько слів о унификации горож. Школ / Ф.Агій // Подкарпатска Русь, 1927. – Число 4. – Рочник IV. – С.73-75
2. Алиськевич А. Закон про середню школу / А.Алиськевич // Подкарпатска Русь, 1925. – Число 5. – Рочник II. – С.79-80
3. Алиськевич А. Реформа середних шкіл / А.Алиськевич // Подкарпатска Русь, 1925. – Число 9. – Рочник II. – С.137-142
4. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія / Лариса Дмитрівна Березівська. – К.: Богданова А.М., 2008. – 406 с.
5. Нариси з історії розвитку педагогічної науки на Україні (1917-1967). Видавництво «Радянська школа». – К., 1967. – 176 с.
6. Северин Бочек. К дискусії о унификации // Подкарпатска Русь, 1927. – Число 4. – Рочник IV. – С.106-107
7. Северин Бочек. Унификація горожанських шкіл // Подкарпатска Русь, 1927. – Число 1. – Рочник IV. – С.1-5
8. Телячий Ю.В. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний аспект: дис. кандидата іст. наук: 07.00.01 / Юрій Васильович Телячий. – К., 2000. – 209 с.

В статтє рассматривается проблема развития содержания гуманитарного образования в связи с реформированием школ на Закарпатье. В начале XX столетия на Подкарпатской Руси возникла потребность в унификации горожанских школ з чешскими. Множество факторов не позволили провести нужным образом унификацию горожанских школ: организация этих школ, несоответствие учебников и програм, плохое состояние класных помещений.

Ключевые слова: унификация, реформирование, содержание образования, методы обучения, учебный процесс.

The author of the article has analyzed the problems of unification of schools in the Transcarpatian region (the beginning of the XX century). The unification of schools was the result of complicate processes, which occurred on the political, social, economic and pedagogical levels. The main issues of unification of schools were discussed in the laws about the reformation of gorozsanska school.

Key words: unification of schools, reformation, the content of education, methods of studying, educational process.